

Міністерство освіти і науки України
Національний університет фізичного виховання і спорту України

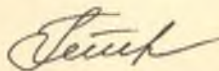
ПЕТРЕНКО НАТАЛІЯ БОРИСІВНА

УДК: 796.012.35: 792.027.5 + 616.89-008.434-053.4

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ З ЕЛЕМЕНТАМИ ТАНЦЮВАЛЬНИХ ВПРАВ НА
КОГНІТИВНІ ФУНКЦІЇ ДІТЕЙ 4-6 РОКІВ З ВІДХИЛЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

24.00.02 – фізична культура,
фізичне виховання різних груп населення

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник

доктор біологічних наук, професор

Філіппов Михайло Михайлович, Національний університет фізичного виховання і спорту України, професор кафедри медико-біологічних дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор

Пангелова Наталія Євгенівна, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту;

кандидат педагогічних наук, доцент

Богініч Ольга Любомирівна, Департамент вищої освіти Міністерства освіти і науки України, головний спеціаліст; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, професор кафедри методик та технологій дошкільної освіти

Захист відбудеться 06 листопада 2018 р. о 14 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.02 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розісланий 05 жовтня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Андреева

8173

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Потреба оновлення сучасного змісту дошкільної освіти, зокрема спеціальної фізкультурної (О. А. Томенко, 2012), набуває сьогодні особливої актуальності, через те, що зараз майже 80 % дітей мають одне або кілька захворювань, і лише 15–20 % народжуються повністю здоровими, причому у кожній третій дитини фіксують відхилення у фізичному або психічному розвитку (Л. В. Калуська, З. В. Калуський, 2008; Т. Ю. Круцевич, 2011–2015; О. Л. Богінч, 2012–2016 тощо).

Дослідники вказують на взаємозв'язок між інтелектуальним, моральним, емоційним, соціальним розвитком і руховою діяльністю, фізичною підготовленістю, станом здоров'я дитини (Н. Н. Поддяков, 2006; Г. В. Беленька, 2012; Н. С. Пангелова, 2013–2018 та ін.), що визначає доцільність застосування такої системи навчання і виховання, яка передбачає інтегрований освітній, виховний і оздоровчий ефект. Тому позитивними у системі дошкільного виховання можна вважати розробки педагогами нових різноманітних програм фізичного виховання не тільки для зміцнення здоров'я, а й для повноцінного розумового розвитку. У цих програмах модифікуються класичні (Е. С. Вільчковский, О. І. Куро, 2004) та впроваджуються новітні методики залежно від конкретних умов (А. А. Массанова, 2011; Г. В. Чиркін, 2012; Л. І. Білякова, Ю. О. Філатова, 2015; О. В. Андрєєва, Р. О. Сухомлинов, 2017 та ін.).

Згідно з дослідженнями О. В. Шереметьєвої (2012); Ю. О. Філатової (2014); Л. І. Білякової (2015); Л. А. Мойсеєнко (2016) та ін., з кожним роком збільшується кількість дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (різного характеру, за умови збереженого інтелекту) і опорно-рухового апарату (В. О. Кашуба, 2011). Так, за даними світової статистики, протягом останнього десятиліття частка дітей з діагнозом «загальне недорозвинення мовлення» досягла 70 %, у результаті чого проблема профілактики і коригування мовленнєвих порушень має актуальний характер (D. V. M. Bishop, L. Leonard, 2014; M. Amiraghyan, 2016).

Розвиток мовленнєвих дефектів (О. А. Горлова, 2012) ускладнює пізнавальну діяльність, впливає на формування нервових реакцій, погіршення психоемоційного стану та обмеження спілкування з однолітками (Л. І. Білякова, 2001). Безумовно, все це призводить до затримки психічного розвитку, порушення рухової активності (Н. С. Пангелова, 2018).

Для соціальної адаптації таких дітей, повноцінного розумового і фізичного їх розвитку рекомендовано є рання корекція логопедичних порушень засобами фізичної культури, що можна реалізувати за допомогою спеціально побудованої технології занять з поєднанням арт-терапії та елементами танцювальних вправ (А. П. Чуприков, 2012). Однак, досліджень щодо інтегрованого впливу на когнітивні процеси і мовлення засобами танцювальних вправ помітно бракує. У зв'язку з цим актуальною є розробка таких методичних підходів для часткового чи повного усунення відхилень мовлення.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2011–2015 роки згідно з темою 3.9 «Вдосконалення наукових засад спорту для всіх, фітнесу і рекреації» (номер державної реєстрації

0111U001735), плану наукової роботи НУФВСУ на 2016–2020 роки згідно з темою кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації «Теоретико-методологічні засади оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення» (номер держреєстрації 0116U001630). Роль автора полягає в обґрунтуванні і розробці навчальної програми танцювально-коригувальної спрямованості для дітей 4–6 років – спеціально розроблених занять з елементами танцювальних вправ, арт-терапії, логоритміки, спрямованих на коригування мовленнєвих відхилень, поліпшення психофізичного стану, а також на розвиток когнітивних функцій.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність організаційно-методичних засад проведення з дітьми 4–6 років, які мають відхилення у розвитку мовлення, фізкультурно-оздоровчих занять з елементами танцювальних вправ, оцінити їх вплив на когнітивні функції та підвищення фізичних якостей.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити за даними літературних джерел стан досліджуваної проблеми у теорії і практиці фізичного виховання у закладах дошкільної освіти.

2. Оцінити стан психофізичного і мовленнєвого розвитку, когнітивних функцій у дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення.

3. Розробити навчальну програму занять танцювально-коригувальної спрямованості для дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення.

4. Визначити для дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення організаційно-методичні умови реалізації програми з елементами танцювальних вправ та перевірити їх ефективність в умовах закладів дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – розвиток психічних процесів і мовлення дітей 4–6 років під впливом фізкультурно-оздоровчих занять з використанням танцювальних вправ в умовах закладів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – вплив занять з елементами танцювальних вправ на когнітивні функції, психофізичний розвиток і підвищення фізичних якостей дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення.

Методи дослідження. Аналіз і узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури, даних мережі Інтернету та досвіду передової практики з проблеми коригування відхилень мовлення у дітей дошкільного віку проводилися з метою теоретичного обґрунтування об'єкта дослідження. Для отримання й узагальнення інформації про бажання краще пізнати дитину для створення сприятливих умов її розвитку було здійснене анкетне опитування батьків. Одним із основних методів дослідження стали педагогічні експерименти: констатувальний був запроваджений з метою отримання вихідних даних, що стали підґрунтям розробки програми проведення танцювально-коригувальних занять з використанням інноваційних засобів, формувальний проводився з метою оцінки ефективності розроблених підходів до організації і проведення фізкультурно-оздоровчих занять.

Стан сформованості структурних компонентів мовлення визначали відповідно до законодавчо-нормативної бази та за діагностичними критеріями основних видів мовленнєвих відхилень, наведеними у «Професійному довіднику вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу». Оцінювання вербального мислення проводили за

методикою Я. Йерасека у нашій модифікації. Координаційні здібності визначали у процесі динаміки їх розвитку за методиками Т. І. Суворової, А. І. Буреніної, М. А. Ветлугіної, Н. В. Зарецької, З. Я. Роот за допомогою аналізу поєднання кількох рухів в єдину танцювальну композицію, узгоджену з ритмом і музичним супроводом.

Для визначення результативності застосованої авторської навчальної програми танцювально-коригувальної спрямованості проведення занять з інтеграцією музики, руху і слова, а також для виявлення якісних змін у розвитку всіх мовленнєвих компонентів, впорядкованості рухової активності проводили експертну оцінку з залученням експертів вищої категорії, спеціаліста першої категорії і кваліфікаційної категорії «спеціаліст».

Систематизація матеріалу і первинна математична обробка були виконані за допомогою табличного процесора Microsoft®Excel 2010. Статистичну обробку проводили за допомогою програмного пакету «StatSoft STATISTICA 10.0».

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

- вперше для дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення науково обґрунтовано і розроблено зміст спеціальних занять з елементами танцювальних вправ, логоритміки та арт-терапії для покращення когнітивного та психофізичного розвитку дитини. Розроблена навчальна програма танцювально-коригувальної спрямованості містила адаптаційно-організаційний, коригувально-ускладнювальний, коригувально-стабілізувальний, заключно-підсумковий етапи, що сприяло покращенню психофізичного розвитку, граматичної і лексичної сторони мовлення, вимові звуків, розвитку фонематичних процесів та складової структури слова;

- за даними констатувального експерименту обґрунтовано організаційно-методичні умови впровадження розробленої навчальної програми танцювально-коригувальної спрямованості у практику роботи закладу дошкільної освіти, визначено критерії оцінювання запропонованої програми;

- доповнено дані щодо особливостей змісту спеціальних занять з елементами танцювальних вправ із залученням інноваційних засобів для дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення;

- отримали подальший розвиток дані про взаємозв'язок когнітивних функцій з психофізичним розвитком у дітей з відхиленнями мовлення;

- розширено наявні напрацювання щодо організації занять з дитячим контингентом в умовах закладу дошкільної освіти на підставі використання традиційних та інноваційних засобів фізичного виховання для підвищення рівня фізичної підготовленості, психомоторного розвитку, когнітивних функцій і мовлення дітей дошкільного віку.

Практичне значення роботи полягає в розробці методичних рекомендацій щодо використання занять з елементами танцювальних вправ зі включенням інноваційних засобів коригування мовленнєвих порушень у дітей 4–6 років, які впроваджені у навчальний процес закладів дошкільної освіти № 61, 110, 653, спеціалізованої школи № 80, у роботу дитячого театру «Спалах», Міжнародного благодійного фонду «У колі друзів», що підтверджено відповідними актами. Також основні наукові положення, отримані при підготовці дисертаційної роботи, використані для вдосконалення змісту навчальної дисципліни «Вікова анатомія та

фізіологія» і впроваджені в освітній процес підготовки студентів Національного університету фізичного виховання і спорту України (підтверджено актами впровадження).

Особистий внесок здобувача. У спільних публікаціях здобувачеві належать пріоритети в організації дослідження, аналізі, обговоренні фактичного матеріалу, інтерпретації отриманих результатів і їх теоретичному узагальненні. Внесок співавторів визначається участю у формуванні завдань дослідження, в організації дослідження окремих наукових напрямів, допомогою в обробці матеріалів, підготовці публікації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження були представлені й обговорені на VI Міжнародній науково-методичній конференції «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (Київ, 2015), VIII та IX Міжнародних конференціях «Молодь та Олімпійський рух» (Київ, 2015, 2016), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Індивідуальні психофізіологічні особливості людини та професійна діяльність» (Черкаси, 2014), VI Науково-практичній конференції спілки психологів і психотерапевтів України до дня захисту дітей «Розвиток особистості в епоху тривоги та змін» (Київ, 2016), наукових конференціях кафедр біології спорту та медико-біологічних дисциплін НУФВСУ (2014 – 2017).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць. З них 4 праці опубліковано у фахових виданнях України, з яких 3 включено до міжнародних наукометричних баз, 2 публікації у науковому виданні іншої держави, яке увійшло до міжнародної наукометричної бази; 3 публікації апробаційного характеру; 3 публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотацій, вступу, переліку умовних позначень, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, 9 додатків. Загальний обсяг роботи становить 293 сторінки. Статистичний матеріал ілюстровано 8 рисунками та 33 таблицями. У роботі використано 274 джерела спеціальної наукової літератури, з них – 43 іноземних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформовано мету та завдання дисертації, подані основні методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичну значущість роботи, показано особистий внесок здобувача у спільно опублікованих працях, подано інформацію про апробацію основних положень, результатів роботи і впровадження їх у практику, визначено кількість публікацій.

У першому розділі дисертації «**Рухова активність як фактор когнітивного розвитку і коригування відхилень мовлення дітей дошкільного віку**» проаналізовано та узагальнено дані вітчизняних і закордонних авторів з важливих питань: механізми формування мовлення, вікові особливості розвитку пізнавальних процесів дітей з різним станом мовлення, місце фізичних вправ у розвитку когнітивних функцій у таких дітей, використання засобів рухової активності для

коригування відхилень мовлення, значення ідеомоторики у формуванні рухових дій дітей дошкільного віку.

За результатами наукового аналізу даних встановлено, що значний відсоток мовленнєвих порушень виявляється у дошкільному віці, який є сенситивним періодом для розвитку мовлення (О. В. Шереметьєва, 2012; М. Amiraghyan, 2016). На думку науковців, основною причиною розповсюдженості відхилень мовлення серед дітей дошкільного віку є відхилення від мовної норми, зумовлене розладом нормального функціонування психофізіологічних механізмів мовленнєвої діяльності (О. В. Шереметьєва, 2012; Ю. В. Рібцун, 2013; D. V. M. Bishop, L. Leonard, 2014; М. Amiraghyan, 2016). Вони звертають увагу на необхідність використовувати такі прийоми і методи, які б сприяли максимальній активності усіх каналів сприйняття (зір, слух, дотик, нюх тощо). Заняття у поєднанні з танцювальними рухами, казкою і музикою розвивають творчі здібності, розкривають природний потенціал дітей, формують позитивні емоційно-вольові якості: саморегуляцію, наполегливість, впевненість, оптимізм, сміливість, витримку і почуття справедливості.

Проведений аналіз науково-методичної літератури свідчить про необхідність пошуку нових підходів щодо впливу на фізичну та психофізичну підготовленість дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» відповідно до мети і завдань дослідження наведено методи, етапи дослідження та дані про контингент учасників дослідження. Нами було використано такі методи: аналіз та узагальнення літературних джерел за темою роботи, соціологічні методи, педагогічні методи, психологічні методи, методи психолінгвістики та методи математичної статистики.

Дисертаційна робота виконувалась у період з 2013 до 2018 року в чотири етапи.

На першому етапі (листопад 2013 – серпень 2014) проведено теоретичний аналіз і узагальнення даних, представлених у науково-методичній літературі, аналіз програм коригувальних занять для дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення. Були окреслені ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми, об'єкт та предмет дослідження, сформульовані мета та завдання, а також визначені наукові підходи для проведення дисертаційного дослідження.

На другому етапі (вересень 2014 – серпень 2015) було проведено констатувальний експеримент, метою якого стало дослідження порушень мовлення, оцінювання психофізичного розвитку, когнітивних функцій і координаційних здібностей дітей 4–6 років, аналіз анкетного опитування 87 батьків. На цьому етапі здійснено формування змісту занять з елементами танцювальних вправ та арт-терапії. Обстежено 97 дітей (60 з відхиленнями мовлення та 37 здорових). Дотримувалися морально-етичних норм відповідно до Гельсінської декларації (ред. 2013). Батьки індивідуально давали письмову згоду на проведення педагогічних спостережень. Суттєвих змін, згідно з бальною оцінкою, між дітьми 4–5 та 5–6 років нами виявлено не було, отже, ми не ділили їх, згідно з рішенням психолого-медико-педагогічної комісії.

Отримані дані стали засадами для обґрунтування і розробки організаційно-методичної бази програми. Використовувалася авторська навчальна програма

танцювально-коригувальної спрямованості (свідоцтво про реєстрацію авторського права № 77371 від 05.03.2018).

На третьому етапі (вересень 2015 – червень 2016) проведено формувальний педагогічний експеримент, у якому взяли участь 97 дітей: 26 – основна група (ОГ), 34 – контрольна (КГ) та 37 – група здорових дітей (ЗД). У КГ та у групі ЗД заняття відбувалися згідно з програмою «Дитяча хореографія» (А. С. Шевчук, 2008), рекомендованою МОН України, в ОГ – згідно із розробленою нами програмою комплексу інноваційних засобів і підходів, спрямованих на коригування відхилень мовлення. Проводили оцінку ефективності розроблених засобів і методичних підходів, здійснювали математичну обробку даних отриманих результатів, їх аналіз та узагальнення.

На четвертому етапі (липень 2016 – березень 2018) проведено аналіз та узагальнення отриманих результатів, їх статистичну обробку. Здійснено оформлення дисертаційної роботи, формування висновків, розробку практичних рекомендацій, редактування тексту дисертації, підготовку її до апробації та офіційного захисту.

У третьому розділі «**Особливості психофізичного розвитку дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення**» представлено результати констатувального експерименту щодо стану мовлення, психомоторного розвитку, когнітивних функцій, координаційних здібностей дітей на початковому етапі навчання.

Було встановлено, що є зацікавленість сім'ї у розвитку мовлення дітей, а також в музично-хореографічному та координаційному їх розвитку; що сформованість граматичної і лексичної сторони мовлення, розвиток фонематичних процесів, вимови звуків, складової структури слова на початку навчального року у дітей з мовленнєвими відхиленнями відповідали середньому рівню (5–6,9 балів) мовленнєвого розвитку. Крім того, у дітей з відхиленнями мовлення прослуховування, знаходження, підрахунок предметів на малюнку не характеризувалися грубими помилками у граматичній побудові мови – $M_e (25\%, 75\%) = 6 (4; 7)$ балів (рис. 1). Тобто сформованість граматичної сторони мовлення і фонематичних процесів відповідали середньому рівню (5–6,9 балів).

Також було з'ясовано, що діти досить довго не могли знайти спосіб виконання завдання чи виконували його не в повному обсязі, коли треба було назвати кожен окремих малюнок і зробити смислове узагальнення всіх малюнків. Отже, сформованість лексичної сторони мовлення була на середньому рівні (5–6,9 балів). Виконання завдання, в якому треба було продемонструвати вірне промовляння складів у словах, характеризувалося порушенням звукової і складової структури слова, що відповідало середньому рівню (5–6,9 балів). Повторюючи слова, діти вимовляли невірно кілька звуків, що також відповідало середньому рівню (5–6,9 балів) вимови звуків, відповідно $M_e (25\%, 75\%) = 5 (4; 7)$ балів.

Встановлено, що за станом рухових якостей діти 4–6 років з мовленнєвими відхиленнями значною мірою відстають від їх здорових однолітків; спостерігалися статистично значущі відмінності психофізичного розвитку, координаційних здібностей і когнітивних функцій у таких дітей порівняно зі здоровими ($p < 0,001$).

На основі отриманих даних розроблено навчальну програму занять танцювально-коригувальної спрямованості дітей 4–6 років, що базується на

спеціальним чином організованих заняттях і застосуванні методики, яка, крім традиційного розвитку фізичних якостей і навичок, забезпечує коригування мовленнєвих відхилень.

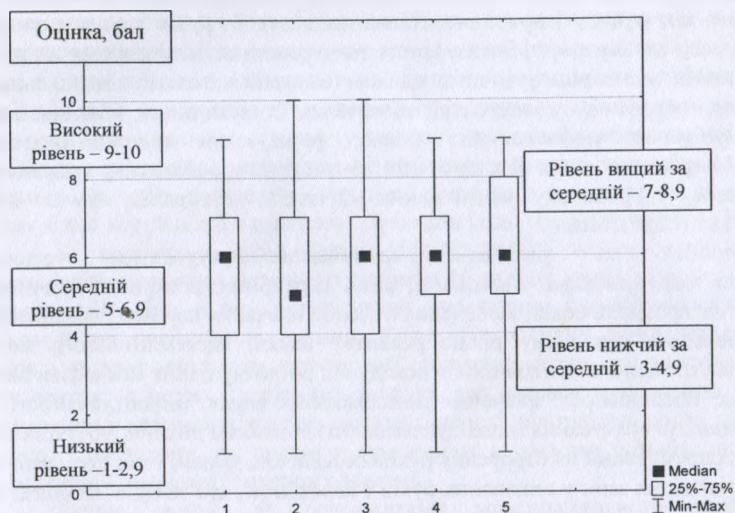

Рис. 1. Оцінювання стану структурних компонентів мовлення у дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення на початку навчального року (характеристика подана за допомогою графічного зображення медіан та інтерквартильного розмаху)

Показники оцінювання: 1 – сформованість граматичної сторони мовлення; 2 – вимова звуків; 3 – розвиток фонематичних процесів; 4 – сформованість лексичної сторони мовлення; 5 – розвиток складової структури слова

У четвертому розділі «Корекція відхилень розвитку мовлення засобами танцювальних вправ» обґрунтовано і розроблено зміст танцювально-коригувальних занять з використанням інноваційних елементів, і на цій підставі поліпшено розвиток когнітивних функцій в умовах закладу дошкільної освіти (ЗДО).

Ми згодні з висновками Н. В. Москаленко (2011) стосовно того, що інноваційні програми з фізичного виховання повинні включати заходи щодо покращення всіх компонентів здоров'я – психічного, фізичного і соціального. Тому розроблений нами зміст занять був спрямований на їх покращення.

Було обґрунтовано і розроблено зміст танцювально-коригувальних занять, теоретична основа якого ґрунтується на базових положеннях теорії і методики фізичного виховання, представлених у роботах Т. Ю. Круцевич (2003–2011), Н. Є. Пангелової (2014) Н. В. Москаленко (2007–2011) та інших. Методологія проведення таких занять ґрунтується на сукупності знань вікової психології та педагогіки, хореографії, музикознавства (А. С. Шевчук, 2008).

Вирішували такі завдання: подолання мовленнєвого відхилення, розвиток органів дихання, артикуляції, вдосконалення основних психомоторних якостей

(статичної та динамічної координації, переключення рухів, м'язового тону, рухової пам'яті й довільної уваги) у всіх видах моторної сфери (загальної, дрібної, мімічної, артикуляційної); формування рухових навичок й умінь, поняття про просторову організацію тіла, почуття ритму (музичний метр, темп, регістр); розвиток здатності ритмічно рухатися під музику і критично ставитися до своїх рухів і до мовлення; формування інтересу до хореографічного мистецтва; розвиток мімічних, рухових і мовленнєвих проявів, сенсорно-музичних здібностей; забезпечення пізнавальних потреб дітей у хореографічному мистецтві, збагачення їх музичними враженнями; активізація комунікативно-рефлексивних основ; формування музично-творчих виявів, здатності вираження свого Я в музичній діяльності; профілактика і корекція наявних відхилень у розвитку когнітивних функцій; створення умов для соціокультурної адаптації дитини.

При розробці та реалізації танцювально-коригувальних занять використовувалися такі *принципи*: науковості, який передбачає розкриття причинно-наслідкових зв'язків процесів, подій, включення в засоби навчання науково перевірених знань, що відповідають сучасному рівню розвитку науки; систематичності, який ставить вимогу забезпечення послідовного переходу від розвитку одних психофізичних якостей до інших, послідовності вивчення танцювальних вправ; індивідуальності – передбачає необхідність врахування індивідуальних особливостей дитини; доступності та послідовності, спрямований на створення рухових навичок, динамічних стереотипів та включення варіативних змін у виконання рухів і передбачає, що завдяки мобілізації розумових та фізичних здібностей дитина успішно оволодіває програмним матеріалом; спеціалізованості, який спрямований на встановлення співвідношення різних видів дій, вправ та ін.; різноспрямованої ритмічності, який полягає у співвідношенні сенсорних, розумових і рухових компонентів; наочності – спрямований на зв'язок наявного сприйняття з мисленням; етапності танцювально-коригувального процесу, який передбачає послідовне застосування заходів за чотирма етапами: адаптаційно-організаційний, коригувально-ускладнювальний, коригувально-стабілізувальний, заключно-підсумковий.

Організація та зміст танцювально-коригувальних занять. Заняття танцювально-коригувальної спрямованості проводили 2 рази на тиждень тривалістю до 25–30 хв. Заняття включали вправи з предметами (прапорці, м'ячі, гімнастичні палиці тощо), спортивні танці, фідбол-танцювальну гімнастику, рухову казкотерапію, логоритміку, дихальні вправи тощо. Перед заняттями дітей знайомили з необхідними елементами музики, хореографії, танцювальних фігур, дитячого фітнесу, рухів зі співом.

Дотримувалися такої структури занять: 1-а частина – підготовча (4–5 хв): основні рухи, загальнорозвивальні вправи; 2-а – основна (10–12 хв): вправи на позиції рук і ніг, вправи на розвиток пластичності хребта, зміцнення м'язів спини і черевного преса, м'язів ніг; ритмічна частина проходила у швидкому динамічному темпі; 3-я – заключна (8–10 хв): хореографічні композиції, що будувалися на раніше опанованих і релаксаційних вправах.

У всіх частинах занять застосовували ігри та вправи, спрямовані на коригування мовленнєвих функцій; формували швидкість і точність реакції на звукові або вербальні сигнали; розвивали різні види уваги, пам'яті, регуляції

узгодження слів і рухів; вміння реалізовувати запрограмовані дії після умовного сигналу. Залежно від засвоєння необхідних елементів, ускладнювали вправи, фігури, музичний супровід і ритм, які супроводжували узгодженість слів і рухів; здійснювали реалізацію запрограмованих дій після умовного сигналу; удосконалювали зорову орієнтацію. Концентрували увагу на виразності образу, створювали ситуації для виконання спільних дій і творчих завдань.

За допомогою танцювальних вправ формували психофізичні якості та здійснювали коригування мовленнєвих порушень. Саме так залучали дітей до виконання конкретних правил (у процесі проведення образно-танцювальних ігор); здійснювали показ і пояснення різних танцювальних підходів, привчали дітей до певних способів поведінки (вітатися, дякувати); демонстрували правильні форми поведінки дорослих й однолітків; привчали їх до спільної рухової діяльності.

За допомогою танцювально-коригувальних занять дітей стимулювали до запам'ятовування послідовності окремих сполучень рухів та цілісних танцювальних композицій. При цьому активізували проявлення індивідуальних можливостей у формуванні особистості дитини. Крім обов'язкових танцювально-коригувальних занять з використанням арт-терапії, залучали дітей до участі у святах танцю, концертах та інших суспільних заходах, що сприяло виявленню самостійності та ініціативи у виконанні завдань, наполегливості, відповідальності, дисциплінованості тощо. Такі заходи, як правило, проводили за участю батьків, що сприяло більш ефективній реалізації виховних завдань.

Таким чином, за результатами констатувального експерименту було обґрунтовано і розроблено програму проведення танцювально-коригувальних занять. Її зміст включав 4 етапи (табл. 1).

Таблиця 1

Послідовність проведення етапів танцювально-коригувальних занять для дітей 4–6 років у закладах дошкільної освіти

Етап (кількість тижнів)	Основна мета етапу
Адаптаційно-організаційний (8)	Адаптація організму до навчальних навантажень, сприяння когнітивному, танцювальному, фізичному та мовленнєвому розвитку.
Коригувально-ускладнювальний (8)	Підвищення рівня розвитку когнітивних функцій, фізичних якостей в процесі навчання основам техніки виконання танцювальних вправ.
Коригувально-стабілізувальний (10)	Забезпечення розвитку правильного дихання, артикуляції голосу, регуляції темпу, ритму, координації танцювальних рухів, а також вдосконалення статичної і динамічної координації, переключення рухів, рухової пам'яті, довільної уваги тощо в усіх видах моторної сфери (загальної, дрібної, мимічної, артикуляційної).
Заключно-підсумковий (10)	Навчання усвідомленому виконанню коригувальних вправ за допомогою рухів, музики і слів, їх словесного опосередкування й аналізу.

На всіх етапах використовували танцювальні вправи та ігри, спрямовані на коригування мовних функцій, формування швидкості і точності реакції на звукові або вербальні сигнали, проявлення різних видів уваги, пам'яті, словесної регуляції дій на підставі узгодження слів і рухів, розвиток вміння реалізовувати запрограмовані дії за умовним сигналом. Залежно від засвоєння необхідних

елементів створювали умови для їх ускладнення, включаючи вимоги до узгодженості слів і рухів, музичного ритму, що сприяло корекції порушень мовлення.

Таблиця 2

Зміст загальних і спеціальних вправ, що увійшли до адаптаційно-організаційного етапу танцювально-коригувальних занять

№ п/п	Тиждень							
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й	8-й
1	A-C	A-C	D, E	D, E				
2			A-C	A-C	A-C	A-C	A-C	A-C
3					A	A	A, B	A, B
4	A	A	A	A				
5	A	A	A	A				
6					A	A		
7	A, B	A, B	A, B	C	C	C	D	D
8	A, B	A, B	A, B	C, D	C, D	C, D		
9					A	A	A	A
10	A-C	A-C	A-C	A-C	A-D	A-D	A-D	A-D

Примітки: 1 – вправи для загального розвитку (ЗРВ) з предметами: А – вправи для рук і плечового поясу; В – вправи для ніг; С – вправи для тулуба; D – вправи ЗРВ сюжетного характеру; E – вправи ЗРВ за програмою М. Єфименка;

2 – хореографічна абетка: А – вправи для естетично-виразних положень тулуба; В – вправи для естетично-виразних положень ніг; С – вправи для естетично-виразних положень рук;

3 – шиккування і перешикування: А – рівняння на орієнтири; В – шиккування у колону, шеренгу, у дві колони, парами, у два і більше кола;

4 – вправи у ходьбі: А – ходьба на носках, п'ятах, зовнішній стороні ступні, дрібним і широким кроком, «змійкою» між предметами;

5 – вправи під час бігу: А – біг з високим підніманням колін;

6 – вправи у стрибках: А – стрибки на місці вгору на двох ногах;

7 – образно-ігрові вправи: А – плескання у долоні рівномірно, передаючи радісний настрій, радіючі веселій музиці, рухам іншої дитини, яка танцює; В – обертання кистями рук легке («веселі ручки»), веселяючи себе та інших; С – стрибки (наче м'ячик, пташка, зайчик), зображення образів; D – біг легкий за асоціацією зі струмочком, листячком, сніжинкою, пушинкою, що летить і кружляє;

8 – скарбниця українських традиційних рухів: А – вітання українським уклоном з рукою, прикладеною до серця; В – тримання рук у положенні «руки в боки» (наче вправний козачок або гарненька дівчинка-україночка); С – розведення рук у сторони з положення «руки вниз» і «руки на талії» відповідно до характеру музики; D – нахил голови з боку в бік ритмічно, милуючись один одним;

9 – музично-рухові вправи: А – ходьба ритмічна у помірному темпі, у спокійному, веселому та бадьорому характері маршової й танцювальної музики, уявляючи себе певним казковим персонажем;

10 – інноваційні вправи: А – фітбол-танцювальна гімнастика; В – логоритміка; С – ігрофітнес; D – креативна партнерна гімнастика; E – ігротанці

Сам процес занять з елементами танцювальних вправ та поступовим введенням елементів коригування мовленнєвих порушень здійснювався у 4 етапи, кожен з яких тривав 2–2,5 місяці. На адаптаційно-організаційному етапі використовували комплекс коригувальних вправ з акцентом на осінню тематику (ліс, парк, зоопарк, дача, осінній бал) в поєднанні з основними рухами з імітацією різноманітних дій, поведінки птахів, звірів тощо. На коригувально-ускладнювальному етапі ускладнювали комплекс коригувальних вправ і присвячували їх проведення новорічним святam з імітацією погодних явищ, оригінальних рухових образів (новорічний карнавал), особистих емоційних переживань. На коригувально-стабілізувальному етапі проводили підготовку до 8-го березня (бал квітів). Комплекс коригувальних вправ у поєднанні з основними рухами був присвячений проведенню цього свята. На заключно-підсумковому етапі готувалися до випускного балу, завершення навчального року: коригувальні вправи діти виконували осмислено, намагалися їх словесно описати, проаналізувати; здійснювали регуляцію темпу, ритму, координації рухів та інших рухових характеристик.

На підставі визначення засобів комплексного розвитку координаційних здібностей і когнітивних функцій дошкільнят з відхиленнями мовлення проводили їх розподіл у річному плануванні (табл. 2).

Особливістю проведення таких занять було застосування у всіх його частинах ігор та вправ, спрямованих на коригування мовленнєвих функцій: формування швидкості і точності реакції на звукові або вербальні сигнали; опанування різних якостей уваги, всіх видів пам'яті, словесної регуляції дій на підставі узгодження слів і рухів; розвиток вміння реалізовувати запрограмовані дії після умовного сигналу. Залежно від засвоєння необхідних елементів, ускладнювали вправи, фігури, музичний супровід і ритм, додавали узгодженість слів і рухів, здійснювали реалізацію запрограмованих дій після умовного сигналу, удосконалювали зорову орієнтацію у просторі, при поданні концентрувалися на виразності образу, створювали ситуації для виконання спільних дій і творчих завдань.

Критеріями ефективності рекомендованих занять були покращення основних життєво-необхідних рухів, психомоторного розвитку, когнітивних функцій (вербального мислення), координаційних здібностей, стану (розвитку) мовлення.

У п'ятому розділі «Оцінювання ефективності розробленої танцювально-коригувальної програми для дітей 4–6 років» представлено аналіз, який свідчить, що 100 % батьків дітей ОГ підтвердили, що розроблений процес організації занять сприяв коригуванню мовленнєвих відхилень. Крім того, вони наголосили на позитивних змінах у таких когнітивних процесах, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення, а також у спілкуванні, творчих виявах дітей. Більшість батьків вважають за доцільне використання танцювально-коригувальних вправ в іграх з дітьми у домашніх умовах. 93 % батьків ОГ відмітили поліпшення фізичного стану.

Двоетапні обстеження дітей ОГ показали статистично значущі відмінності значень показників, що характеризують позитивні зміни швидкості і точності рухових дій ($p < 0,01$), динамічної і статичної витривалості ($p < 0,001$). Хоча у КГ теж було виявлено покращення цих показників, але прогрес був меншим. У групі ЗД не було виявлено статистично значущих відмінностей ($p > 0,05$).

На початку навчального року у дітей ОГ і КГ стан фізичного розвитку був на середньому рівні (5–6,9 балів), а у групі ЗД – на рівні вищому за середній (7–8,9 балів). У кінці було виявлено, що ступінь збільшення значень показників, які характеризують швидкість і точність рухових дій, динамічну і статичну витривалість, в ОГ склав 14 %, у КГ – 7 %, а у групі ЗД – 1 %. При цьому в ОГ і у групі ЗД значення цих показників перебували на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), у КГ – на середньому (5–6,9 балів).

Проведена порівняльна характеристика позитивних змін основних життєво-необхідних рухів дала змогу виявити їх статистично значуще підвищення у дітей ОГ порівняно з дітьми КГ ($p < 0,01$) (табл. 3).

Таблиця 3

Статистичні значення показників життєво-необхідних рухів, психомоторного розвитку, вербального мислення, координаційних здібностей у дітей до і після педагогічного експерименту

Тестування до і після педагогічного експерименту		Медіана (інтерквартильний розмах) Me (25 %; 75 %)		Статистична значущість, p
		ОГ (n = 26)	КГ (n = 34)	
Основні життєво-необхідні рухи	до	6,42 (5,88; 6,54)	5,71 (5,62; 5,85)	$p > 0,05$
	після	7,31 (7,00; 7,38)	6,12 (5,97; 6,24)	$p < 0,01$
Психомоторний розвиток	до	6,30 (6,10; 6,50)	5,60 (5,40; 5,80)	$p > 0,05$
	після	7,00 (6,80; 7,50)	5,90 (5,80; 6,10)	$p < 0,01$
Вербальне мислення	до	5,85 (5,85; 5,92)	5,03 (4,79; 5,06)	$p > 0,05$
	після	6,85 (6,69; 7,15)	5,53 (5,50; 5,65)	$p < 0,01$
Координаційні здібності	до	6,37 (6,24; 6,40)	5,40 (5,32; 5,52)	$p > 0,05$
	після	7,81 (7,58; 8,00)	6,13 (5,90; 6,32)	$p < 0,05$
Стан мовлення	до	6,04 (5,88; 6,27)	5,24 (4,62; 5,74)	$p > 0,05$
	після	7,46 (7,08; 7,50)	5,09 (4,85; 5,47)	$p < 0,01$

Виявлено, що у дітей ОГ були статистично значущі відмінності значень показників, які характеризують психомоторний розвиток ($p < 0,01$). У КГ прогрес був значно меншим. У групі ЗД відмінностей не виявлено ($p > 0,05$).

Якщо на початку навчального року до ОГ і КГ увійшли діти, значення показників оцінювання психомоторного розвитку яких перебували на середньому рівні (5–6,9 балів), а до групи ЗД – на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), то у кінці було виявлено, що ОГ і групу ЗД склали дошкільнята, які мали значення на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), КГ – на середньому рівні (5–6,9 балів).

Тобто діти ОГ вже опанували складніші рухові вміння і почали виконувати рухи більш усвідомлено і довільно, при цьому значення показників у середньому збільшилися на 11 %, у КГ – на 5 % і у групі ЗД – на 2 %. Порівняльна характеристика змін значень показників психомоторного розвитку дала змогу виявити їх статистичне підвищення у дітей ОГ порівняно з КГ ($p < 0,01$).

Отже, застосування танцювально-коригувальної програми сприяло коригуванню мовленнєвих відхилень у дітей шляхом активації систем аналізаторів, вдосконаленню психофізіологічних властивостей і когнітивних функцій (М. М. Філіппов, 2012; Т. Ю. Круцевич, 2014–2017).

Аналіз результатів дав змогу з'ясувати, що у дітей ОГ відбувалися статистично значущі відмінності значень показників, які характеризують розвиток вербального мислення ($p < 0,01$). У дітей КГ також спостерігалися статистично значущі відмінності, але прогрес був меншим. У групі ЗД була виявлена лише тенденція до збільшення значень цих показників.

Також було встановлено, що хоча діти ОГ і КГ на початку навчального року мали значення показників вербального мислення на середньому рівні (5–6,9 балів), а у групі ЗД – на високому (9 – 10 балів), то в кінці навчального року в ОГ значення мали рівень вищий за середній (7–8,9 балів), в КГ – середній (5–6,9 балів) і у групі ЗД – високий рівень (9 – 10 балів). Водночас у дітей ОГ значення показників вербального мислення в середньому зросли на 17 %, КГ – на 10 % і ЗД – на 2 %. Проведена порівняльна характеристика змін показників вербального мислення дала змогу виявити статистично значуще його підвищення у дітей ОГ, які займалися за танцювально-коригувальною програмою, порівняно з дошкільнятами КГ ($p < 0,01$).

Аналіз координаційних здібностей у дітей 4–6 років з мовленнєвими відхиленнями і у здорових дав змогу з'ясувати, що в ОГ спостерігалися позитивні статистично значущі зміни ($p < 0,01$). Під впливом танцювально-коригувальних вправ відбувалося не тільки вдосконалення координаційних здібностей, а й розвиток когнітивних функцій. З одного боку, танцювально-коригувальні вправи позитивно впливали на короточасну і довготривалу пам'ять (запам'ятовування і відтворення танцювальних фігур), з іншого – ці вправи, вочевидь, активно впливали на рухові центри. У цьому контексті важливим завданням було навчити дітей рухатися у характері музики, передаючи її темпові, динамічні, метроритмічні особливості. Водночас постійні зміни комбінацій рухів і ритмів у танці могли стимулювати нейрони головного мозку до переключення, розвиваючи функціональну рухливість нервових процесів (М. М. Філіппов, 2012).

Дещо інші зміни відбувалися у дітей КГ. Як і в ОГ, у КГ творчі вияви, координація танцювальних рухів, пластичність (гнучкість) теж покращились, але прогрес був меншим, ніж у дітей ОГ. У групі ЗД статистичних змін не відбулося ($p > 0,05$).

Оцінюючи рівень координаційних здібностей було з'ясовано, що на початку навчального року приблизно у 55 % дітей як ОГ, так і КГ він був середнім (5–6,9 балів) і характеризувався слабкою творчою активністю, досить простими й однотипними рухами, відтворенням нескладного ритму, передачею тільки загального характеру і темпу музики, але при цьому наявністю вираження своїх почуттів у русі, легкою передачею характеру персонажів в образно-ігрових рухах, правильним виконанням вправ на координацію після повторного показу, то у групі ЗД значення показників оцінювання координаційних здібностей мали рівень вищий за середній (7–8,9 балів) як на початку, так і в кінці навчального року.

Наприкінці педагогічного формувального експерименту було повторно проведено аналогічне оцінювання, яке показало, що ОГ, як і групу ЗД, склали дошкільнята, які мали значення показників координаційних здібностей на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), а КГ – середньому (5–6,9 балів), (збільшення в ОГ – на 23 %, у КГ – на 14 %, у групі ЗД – на 4 %).

Власні експериментальні дані, проведений кластерний аналіз дозволяють стверджувати, що для дітей ОГ запропоновані підходи сприяли підвищенню їх психомоторного розвитку, когнітивних функцій і координаційних здібностей.

Для визначення зміни однорідності групи дітей (26 осіб) за комплексністю цих характеристик було проведено кластерний аналіз. Він показав, що на початку навчального року 50 % дітей мали значення показників вищі за середні (7–8,9 балів), 38 % – середні (5–6,9 балів), 12 % – нижчі за середні (3–4,9 балів), а в кінці – 77 % дітей мали значення вищі за середні (7–8,9 балів), 19 % – середні (5–6,9 балів), і лише 4 % – нижчі за середні (3–4,9 балів) (рис. 2).

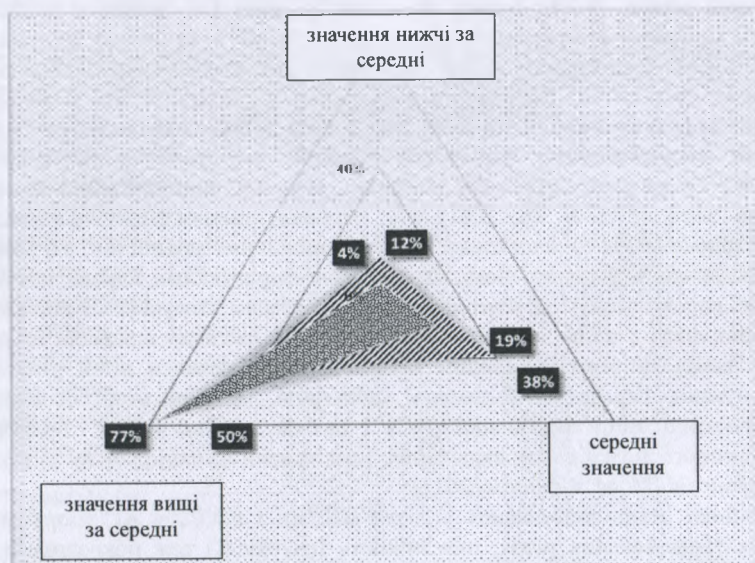

Рис. 2. Зміна розподілу дітей ОГ за однорідністю проаналізованих характеристик психофізичного розвитку, когнітивних функцій і координаційних здібностей до і після педагогічного експерименту (за результатами кластерного аналізу).

■ – початок навчального року; ▨ – кінець навчального року

Проведена експертна оцінка змін стану структурних компонентів мовлення. Були проаналізовані результати опитування експертів (логопеда, психолога, інструктора з фізичного виховання, музичного керівника, вихователя-методиста і вихователя), які протягом навчального року здійснювали спостереження за зміною психофізичного, когнітивного і мовленнєвого розвитку дітей. Колективне оцінювання підтвердило позитивний вплив занять з елементами танцювальних вправ на коригування мовленнєвих відхилень, зміни в когнітивних процесах і психофізичному стані. Приблизно у 89 % дітей експерти відмітили позитивні зміни у когнітивних процесах, спілкуванні, творчих виявах. Думки експертів узгоджені, коефіцієнт конкордації $W = 0,82$ ($p < 0,05$). Більшість з експертів вказали, що вони

використовують в іграх з дітьми танцювально-коригувальні вправи, які сприяють коригуванню мовлення. Також вони здійснювали суб'єктивне оцінювання фізичного стану, яке показало його поліпшення у 80 % дітей.

Був проведений аналіз стану структурних компонентів мовлення, який показав, що у дітей ОГ спостерігалися статистично значущі відмінності на початку і в кінці педагогічного експерименту ($p < 0,01$). У дітей КГ покращились показники, що характеризують граматичну ($p < 0,01$) та лексичну ($p < 0,05$) складові, вимову звуків ($p < 0,01$), складову структуру слів ($p < 0,01$). При цьому не спостерігалось статистично значущих відмінностей, що характеризують фонематичну складову ($p > 0,05$). Якщо ОГ і КГ на початку навчального року склали діти, які мали середні значення показників, що характеризують стан структурних компонентів мовлення (5–6,9 балів), то в кінці навчального року було з'ясовано, що ОГ склали дошкільнята, у яких значення цих показників були на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), а КГ – на середньому (5–6,9 балів). При цьому значення показників у дітей ОГ в середньому збільшилися на 24 %, КГ – на 7 %. Ці дослідження дали змогу виявити статистично значуще підвищення якості мовлення у дітей ОГ порівняно з КГ ($p < 0,01$).

Таким чином, результати формувального експерименту свідчать про те, що впровадження запропонованої танцювально-коригувальної програми на підставі спеціальних розроблених комплексів вправ – логоритміки, фітбол-танцювальної гімнастики, танцювальної казкотерапії, ігровітнесу, креативної партерної гімнастики, ігротанців – позитивно вплинули на стан мовлення і когнітивні функції дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення.

У шостому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» представлено три групи даних, отриманих шляхом експериментального дослідження та їх зіставлення з даними науково-методичної літератури.

Підтверджено дані низки авторів про незадовільний рівень розвитку когнітивних функцій у дітей дошкільного віку з мовленнєвими відхиленнями (О. В. Шереметьєва, 2012; Ю. Ф. Фасхутдінова, 2013), відставання від здорових однолітків у психофізичному розвитку (Е. М. Парцаліс, 2013; С. Р. Хах, С. А. Хазова, Н. В. Карягіна, 2015; Н. Н. Заваденко, 2016).

Доповнено та розширено інформацію про те, що використання різноманітних танцювальних вправ коригувальної спрямованості (логоритміка, казкотерапія тощо) позитивно впливають на розвиток мовлення і когнітивних функцій дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення, водночас ефект застосування цих вправ багато в чому залежить від зацікавленості дітей (Г. В. Валєєва, А. Ю. Меньшова, 2014; В. Ю. Холодкова, 2015). Матеріали нашого дослідження достатньою мірою доповнюють дані низки авторів (І. І. Мамайчук, 2006; Г. А. Волкова, 2010; Т. Н. Березина, 2012; З. А. Латипова, Г. В. Жданова, 2015 та ін.) про характер спрямованості спеціальних вправ для коригування мовленнєвих відхилень.

Розроблений нами комплекс засобів фізичного виховання, спрямований на зміцнення здоров'я і коригування мовленнєвих відхилень у дітей, *отримає подальший розвиток* у процесі впровадження розроблених методичних підходів до проведення занять з елементами танцювальних вправ коригувальної спрямованості у

навчальний процес закладів дошкільної освіти № 61, 110, 653, а також у практику спеціалізованої школи № 80, дитячого театру «Спалах» та Міжнародного благодійного фонду «У колі друзів».

Уперше науково обґрунтовано, розроблено та реалізовано комплексний підхід до вдосконалення психофізичної підготовленості дітей дошкільного віку з відхиленнями мовлення під впливом занять з елементами танцювальних вправ та інноваційних програм (спеціально розроблених комплексів вправ: логоритміки, фітбол-танцювальної гімнастики, танцювальної казкотерапії, ігрофітнесу, креативної партерної гімнастики, ігротанців), який включає єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм фізичного виховання та їх взаємодію з позицій цілісності і системності. Розроблено теоретичне обґрунтування, умови впровадження і зміст навчальної програми танцювально-коригувальної спрямованості, що вміщує мету, завдання, принципи, етапи, спеціально підібрані засоби коригування, методи, критерії ефективності. Також новим є розроблений принцип групування індивідуальних показників мовленнєвого і психофізичного розвитку, когнітивних функцій і координаційних здібностей.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз вітчизняної та зарубіжної спеціальної науково-методичної літератури, практичного досвіду свідчать про те, що система коригування відхилень мовлення у дітей дошкільного віку вимагає якісного оновлення. При цьому показано, що розвиток рухового аналізатора може сприяти усуненню мовленнєвих відхилень. Проте, спрямованість коригувального процесу не компенсує їх у повному обсязі, що негативно відбивається на здоров'ї дітей. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми може стати оптимізація рухового режиму на підставі занять з елементами танцювальних вправ, спрямованих на коригування мовленнєвих відхилень, когнітивних функцій і психофізичного розвитку у дітей 4–6 років.

2. Дослідження когнітивних функцій, психофізичного розвитку і координаційних здібностей дітей 4–6 років з відхиленнями мовлення на етапі констатувального експерименту свідчили про те, що у 50 % дітей вони відповідали рівню розвитку вищому за середній (7–8,9 балів), у 38 % – середньому (5–6,9 балів), у 12 % – нижчому за середній (3–4,9 балів). За станом рухових якостей діти 4–6 років з мовленнєвими відхиленнями значною мірою відстають від їх здорових однолітків ($p < 0,001$); спостерігалися статистично значущі відмінності рівня психофізичного розвитку, координаційних здібностей і когнітивних функцій у дітей 4–6 років з мовленнєвими відхиленнями порівняно зі здоровими ($p < 0,001$).

3. Теоретично обґрунтовано та розроблено авторську навчальну програму танцювально-коригувальної спрямованості для таких дітей зі включенням вправ з предметами, спортивних танців, фітбол-танцювальної гімнастики, рухової казкотерапії, логоритміки, дихальних вправ тощо (2 рази на тиждень тривалістю до 25 – 30 хв). Структура програми включала 4 етапи: адаптаційно-організаційний, на якому формували когнітивний, танцювальний, фізичний та мовленнєвий розвиток дітей; коригувально-ускладнювальний, на якому здійснювали підвищення стану когнітивних функцій, удосконалювали техніку виконання танцювальних вправ; коригувально-стабілізувальний, який був спрямований на розвиток правильного

дихання, артикуляції, голосу, на регуляцію темпу, ритму, координацію танцювальних рухів, а також вдосконалення статичної і динамічної координації, переключення рухів, рухової пам'яті, довільної уваги тощо в усіх видах моторної сфери (загальної, дрібної, мімічної, артикуляційної); заключно-підсумковий, на якому навчали усвідомленому виконанню коригувальних вправ за допомоги рухів, музики і слів, їх словесного опосередкування й аналізу. На всіх етапах використовували танцювальні вправи та ігри, спрямовані на коригування мовленнєвих функцій: формування швидкості і точності реакції на звукові або вербальні сигнали; опанування різних якостей уваги, всіх видів пам'яті, словесної регуляції дій на підставі узгодження слів і рухів; розвиток вміння реалізовувати запрограмовані дії за умовним сигналом. Залежно від засвоєння необхідних елементів створювали умови для їх ускладнення, включали музичний супровід і ритм, додавали узгодженість слів і рухів, що сприяло корекції порушень мовлення.

4. Встановлено підвищення показників, які характеризують розвиток вербального мислення, про що свідчили статистично значущі відмінності ($p < 0,01$): так, у дітей основної групи значення показників вербального мислення в середньому достовірно збільшилися на 17 %, контрольної – лише на 10 %. Підтвердженням позитивних змін у когнітивних процесах, творчих виявах було експертне оцінювання, яке показало, що у 89 % дітей з мовними відхиленнями значення цих показників збільшилися.

5. Показано, що під впливом занять з елементами танцювальних вправ у дітей основної групи відбулися статистично значущі позитивні зміни когнітивних функцій, психофізичного розвитку і координаційних здібностей ($p < 0,01$): у 77 % дітей вони стали вищими за середні (7–8,9 балів), у 19 % – середніми (5–6,9 балів) і лише у 4 % – нижчими за середні (3–4,9 балів). При цьому швидкість і точність рухових дій, динамічна і статична витривалість в основній групі склала 14 %, тоді як у контрольній – лише 7 %. Аналогічні зміни відбулись в характері статичної і динамічної координації, одночасності, сили і виразності виконання рухів (в основній групі – на 11 %, у контрольній – на 5 %), при цьому координаційні здібності відповідно збільшилися на 23 % і на 14 %.

6. З'ясовано, що у 85 % дітей основної групи в кінці навчального року граматична, фонематична і лексична складова характеризувалися правильним виконанням: в основній групі вони збільшилися на 24 % і були на рівні вищому за середній (7–8,9 балів), в контрольній – на 7 % і були на середньому рівні (5–6,9 балів). Підтвердженням позитивних змін в мовленнєвих функціях є результати участі дітей основної групи у святкових ранках, святах танцю: в кінці навчання вони були і ведучими, і показували шоу-номери, сміливо співали, читали вірші і танцювали.

Перспективи подальших досліджень полягають у наукових розробках ефективних програм танцювально-коригувальних занять не тільки для дошкільнят, але і для школярів з мовленнєвими відхиленнями та для осіб різних вікових категорій з метою вдосконалення просторової організації постави, корекції танцювальних рухів тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Петренко Н. Особенности изменений физического развития и когнитивных функций у детей дошкольного возраста с речевыми отклонениями под влиянием занятий спортивными танцами. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2015;20:84-9. Фахове видання України.

2. Петренко НБ. Методический подход к определению неоднородности когнитивных функций у дошкольников, требующих коррекции речевых нарушений. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016;2:40-5. Фахове видання України, яке включено до міжнародних наукометричних баз: Web of Science, Index Copernicus.

3. Петренко НБ. Особенности овладения музыкальным ритмом дошкольниками с речевыми нарушениями при использовании в занятиях танцевально-коррекционной программы. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016;4:23-8. Фахове видання України, яке включено до міжнародних наукометричних баз: Web of Science, Index Copernicus.

4. Петренко НБ, Филиппов ММ. Изменение физического и психофизического развития дошкольников с речевыми отклонениями под влиянием занятий с использованием танцевально-коррекционной программы = Change in physical and mental development among preschool children with speech disorders under the influence of dance classes and correctional programs. Journal of Education, Health and Sport formerly Journal of Health Science. Poland [Интернет]. 2016;6(10):471-84. Стаття у науковому виданні Польщі, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. Доступно: <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/3978>. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні дослідження та формулюванні висновків, співавтора – в обробці матеріалів дослідження, оформленні публікації.*

5. Петренко НБ, Васильєва НІ. Корекція мовних порушень у дітей дошкільного віку під впливом спеціально розроблених хореографічних занять = Correction of speech disorders among preschool children under the influence specially designed dance classes. Journal of Education, Health and Sport formerly Journal of Health Science. Poland [Интернет]. 2017;7(1):377-86. Стаття у науковому виданні Польщі, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. Доступно: <http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/4245>. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні дослідження та формулюванні висновків, співавтора – в обробці матеріалів дослідження, оформленні публікації.*

6. Петренко НБ, Филиппов ММ. Возможности коррекции речевых отклонений у детей 4–6 лет средствами эрго- и арт-терапии. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2017;2:75-81. Фахове видання України, яке включено до міжнародних наукометричних баз Web of Science, Index Copernicus. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні дослідження та формулюванні висновків, співавтора – в обробці матеріалів дослідження, оформленні публікації.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Петренко НБ. Вплив занять спортивними танцями на когнітивні функції дітей дошкільного віку. В: Індивідуальні психофізіологічні особливості людини та професійна діяльність: матеріали 5-ої Всеукр. наук. конф.; 2014 Квіт 16-18; Черкаси. Черкаси; 2014. с. 58.

2. Петренко НБ. Физические качества и когнитивные функции у дошкольников с речевыми отклонениями. В: Молодь та олімпійський рух: матеріали 8-ої Міжнар. наук. конф. молодих учених, присвяч. 85-річчю НУФВСУ [Інтернет]; 2015 Верес 10-11; Київ. Київ; 2015. с. 206-7. Доступно: <http://uni-sport.edu.ua/naukova-robota/naukovi-konferentsiji-seminari.html>.

3. Петренко НБ. Физическое развитие и когнитивные функции у дошкольников 4–5 лет с речевыми нарушениями. В: Молодь та олімпійський рух: матеріали 9-ої Міжнар. наук. конф. молодих учених [Інтернет]; 2016 Жовт 12-13; Київ. Київ; 2016. с. 197-8. Доступно: <http://uni-sport.edu.ua/naukova-robota/naukovi-konferentsiji-seminari.html>.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Петренко НБ. Особенности физических качеств и когнитивных функций у детей дошкольного возраста с речевыми отклонениями. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова 2015;3К2(57). с. 257-60.

2. Петренко НБ, Філіппов ММ. Застосування засобів арт-терапії у фізичній реабілітації дітей 4–6 років з мовними відхиленнями. Патологія, реабілітація, адаптація. 2017; 15 (3): 163-70. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні дослідження та формулюванні висновків, співавтора – в обробці матеріалів дослідження, оформленні публікації.*

3. Петренко НБ, автор; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Літературний письмовий твір практичного характеру “Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку танцювально-коригувальної спрямованості хореографічного гуртка “QDance”. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 77371. 2018 Бер 05.

АНОТАЦІЇ

Петренко Н. Б. Вплив занять з елементами танцювальних вправ на когнітивні функції дітей 4-6 років з відхиленнями мовлення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2018.

На підставі даних констатувального експерименту обґрунтовано і розроблено програму проведення танцювально-коригувальних занять з використанням спеціально розроблених комплексів вправ: логоритміки, фітбол-танцювальної гімнастики, танцювальної казкотерапії, ігрофітнесу, креативної партерної гімнастики, ігротанців для дітей 4–6 років з мовними відхиленнями.

Розроблена програма базувалась на загально методичних принципах проведення занять з елементами танцювальних вправ, включала єдність цілей, завдань, змісту і форм фізичного виховання та їх взаємодії з позицій цілісності і системності. Її зміст включав 4 етапи: адаптаційно-організаційний, коригувально-ускладнювальний, коригувально-стабілізувальний, заключно-підсумковий.

Проведений експеримент підтвердив дані науковців про ефективність впровадження розроблених педагогічних технологій у процесі проведення занять з елементами танцювальних вправ з дошкільнятами, про що свідчать виявлені позитивні зміни у мовленнєвому і психофізичному розвитку, когнітивних функціях і координаційних здібностях.

Ключові слова: танцювальні вправи, коригування, діти дошкільного віку, відхилення мовлення, психофізичний розвиток, когнітивні функції, координаційні здібності, програма оздоровчих занять.

Petrenko N. B. Impact of classes with elements of dance exercises on cognitive functions of children aged 4–6 years old with speech impairments. – With the rights of a manuscript.

The dissertation is aimed at obtaining a scientific degree of the candidate of physical education and sport in specialty 24.00.02 – physical culture, physical education of different groups of the population. – National University of Physical Education and Sports of Ukraine, Kyiv, 2018.

The relevance of this work is related to the search for new methodological approaches for partial or complete elimination of speech impairments. Almost 80 % of children now have one or more diseases, and only 15–20 % of them are born completely healthy, with each third child registering a deviation in physical or mental development. Therefore, improvement of the system of preschool education can be considered the development of teachers of new diverse programs of physical education, not only for the improvement of health, but also for full mental development.

It is shown that in therapeutic work with children it is possible to use such motor programs that contain, in addition to physical stress, the development of imagination, attention, memory, thinking and coordination abilities, and on this basis, to achieve the normal adaptation of children in society.

Based on the results of the recording experiment, the technology of conducting dance-correctional classes was substantiated and developed, with the use of following specially developed exercises: logarithmics, fitball-dance gymnastics, dance fairytale-therapy, game-fitness, creative parterium gymnastics, and game-dancing for 4–6 years old children with speech impairments.

The developed program was based on general methodological principles of conducting classes with elements of dance exercises, including the unity of goals, tasks, content and forms of physical education and their interaction from the standpoint of integrity and consistency. Its contents included 4 stages: adaptive-organizational, corrective-complicating, corrective-stabilizing, final-conclusive.

According to the results of the survey, 100 % of parents of children of the main group believe that the developed process of organizing dance-correctional choreography classes contributed to the correction of speech impairments in these children.

There were statistically significant positive differences in psycho-physical development, cognitive functions and dance abilities: in 77 % of the children in the main group they were above the average, 19 % were moderate, and only 4 % were below average.

It was found that the degree of physical qualities in the main group increased by 14 %, and in the control group – by 7 %, psychomotor, respectively: by 11 % and by 5 %. At the same time, the dance abilities in the children of the main group on average increased by 23 %, while in the control group – by 14 %.

The collective expert evaluation confirmed the beneficial effect of dance-correcting choreographic exercises on positive changes in cognitive processes and the psychophysical state of children with speech impairments.

The experiment confirmed scientific data on the effectiveness of the implementation of developed pedagogical technologies in the course of conducting classes with elements of dance exercises for preschool children is confirmed by the identified positive changes in speech and psychophysical development, cognitive functions and coordination abilities of those children.

Key words: dance exercises, correction, speech impairments, preschool children, psychophysical development, cognitive functions, coordination abilities, program of wellness classes.